

GROTIUS, H. *Moře jsou svobodná*

Praha: Karolinum, 2023, 108 s.

Nakladatelství Karolinum záslužně započalo v nedávné době vydávat některá klasická díla právního a politického myšlení v rámci ediční řady „Dějiny politické filozofie“. Tak už vyšel kupříkladu Machiavelliho „Vladař“ či Rousseauův spis „O společenské smlouvě. Rozprava o nerovnosti“. Nově se k nim přiřadilo i významné dílo nizozemského myslitele Hugo Grotia „Moře jsou svobodná“. Lze to uvítat o to více, že zatímco první dva jmenovaní jsou jistě známí i široké laické veřejnosti, v případě Grotia to už tolik neplatí, a spíše se lze domnívat, že ti, kteří budou mít základní povědomí o jeho životě a díle, budou náležet do řad těch, kteří se už alespoň trochu cíleně o dějiny právního a politického myšlení zajímají. A to je pochopitelně škoda už proto, že pokud je Grotius považován za otce moderního přirozeného, mezinárodního, válečného i námořního práva, pak to rozhodně není označení náhodné, ale naopak plně zasloužené, a podložené autorstvím spisů, které měly ve své době mimořádný inspirační potenciál pro rozvinutí diskuse nejen v rámci těchto právních odvětví.

Pokud se pak recenzovaného spisu dotýká, zásadní podíl na jeho konečné podobě má Václav Marek, který jej přeložil a opatřil poznámkami, jakož i předmluvou, která dílo zasazuje do odpovídajícího kontextu, a vlastně tak zpřístupňuje čtenářům pro opravdu „informované pochopení“. Zastavme se tak u ní poněkud podrobněji.

Václav Marek ji nazval „Hugo Grotius a historické pozadí jeho spisu“ (s. 7–26) a zabývá se v ní poměrně pochopitelně i životní dráhou tohoto nizozemského myslitele, která se zdaleka neodehrávala jen v prostředí knih, ale měla i své nanejvýše dramatické peripetie. Tím lze pak mít zejména na mysli fakt, že učenec (už v mládí pro svou zcela mimořádnou vzdělanost a nadání označovaný za „holandský zázrak“) byl jedním z hlavních aktérů vnitropolitického sporu o konkrétní podobu místního kalvinismu mezi arminiány (právě k těm sám náležel) a gomaristy, který nakonec v roce 1618 vyústil v porážku prvých, v jejímž důsledku dochází k soudnímu procesu, který pro Grotia znamená rozsudek doživotního vězení.

Kromě základního náboženského rozměru sporu Grotiovi mimochodem také neprospělo, že byl i přesvědčeným stoupencem co největší autonomie jednotlivých provincií nizozemského státního svazu, jak to ostatně odpovídalo i jeho pevnému federalistickému přesvědčení. Z vězení za významného přispění své ženy uniká ukrytý příznačně v bedně na knihy, aby pak působil zejména ve Francii, kde sepisuje i své zřejmě nejvýznamnější dílo „Tři knihy o právu válečném a mírovém“. Velmi významné je také i jeho následné

diplomatické působení ve službách švédského státu. Je poněkud škoda, že se Marek ve své jinak velmi fundované předmluvě blíže nevěnuje celku Grotiovy přirozenoprávní teorie a důrazu kladenému na nový racionalistický pohled na přirozené právo zejména v souvislosti s jeho jistou polemickou návazností na právníky školy tzv. pozdní scholastiky, jež měla své centrum ve španělské Salamance. V této souvislosti bych i jako poněkud diskutabilní viděl používání termínu „přirodně právní teorie“ (s. 7 a s. 14).

Pokud se samotné práce „Moře jsou svobodná“ týká, Marek správně připomíná, že se vlastně původně jednalo o pouhou kapitolu ze spisu o právu na kořist („De Iure praedae Commentarius“), který byl náhodně objeven a publikován až v 19. století. Vypracován však byl již roku 1606, a o dva roky později z něj Grotius vybírá pro publikování právě jeho 12. kapitolu, jež následně roku 1609 vychází v Leidenu pod názvem „Mare liberum“.

O tom, proč se tak děje, nás Marek ve své předmluvě podrobně informuje, a právě to nás vede i k základní charakteristice Grotiova spisu, kterou při jeho čtení nesmíme (a ostatně ani dost dobře vzhledem k jeho obsahu nemůžeme) pouštět ze zřetele. V případě tohoto díla se totiž nejedná o formulaci právní teorie vznikající jen z čistě akademického zájmu, ale vlastně o bojovně zacílenou polemiku, která se snaží veškerým nasměrováním předkládaných argumentů přesvědčit čtenáře o autorově „vyhraněné pravdě“.

Konkrétně tedy spis vzniká vlastně v reakci na skutečnost, že roku 1603 byla v Malacké úžině (nedaleko dnešního Singapuru) třemi nizozemskými loďmi napadena portugalská obchodní loď Santa Catarina, jejíž náklad byl následně dopraven do Nizozemska. Od této chvíle se tak stupňují spory Nizozemska se Španělskem (Portugalsko bylo od roku 1580 s touto zemí v personální unii), které ústí do požadavků španělského království, aby se „Spojené provincie zřekly svých nároků na východoindické obchodní aktivity“ (s. 10).

A právě tomuto nároku tak především čelí Grotiův spis, který ale nakonec přeci jen přerůstá toto své původní zadání a ústí i do formulace obecných právních principů tohoto svébytného odvětví práva. Není přitom bez zajímavosti, že první vydání spisu bylo z taktických důvodů anonymní, zároveň se však „Grotiovo autorství stalo velmi brzy veřejným tajemstvím“ (s. 10).

Zvláštního vyzvednutí si přitom zaslouží Grotiova předmluva (s. 29–34) započatá výmluvným oslovením „K vládům a svobodným národům křesťanského světa“, v níž autor vztahuje své novátorské pojetí přirozeného práva i na soužití jednotlivých křesťanských národů. Zajímavá je přitom i charakteristika dvou soudců „seslaných Bohem“, jimiž jsou „vlastní svědomí každého člověka a jeho pověst, tedy jeho hodnocení jinými. Tyto tribunály jsou přístupné těm, kterým jsou odepřeny všechny ostatní...“ (s. 31). Naopak na samotný závěr spisu Grotius zařadil dva dopisy španělského krále mající ukázat jeho záměry protichůdné autorově ve spisu použité argumentaci.

Ta tedy směřuje skutečně zejména ke konstatování, že „moře jsou svobodná“, a že nikdo třetí nemá bránit dvěma národům v jejich obchodní výměně, když už tedy Bůh rozprostřel lidské statky nerovnoměrně po celém světě, a někomu chybí právě to, co jinému nadbývá (monopol na plavbu a obchod tedy není ze strany Portugalska oprávněný, neboť se přičí jak Božím, tak přirozeným zákonům).

Pro obhájení svých vytyčených principů pak Grotius v jednotlivých kapitolách („hlavách“) práce postupně analyzuje jednotlivé nároky Portugalců a právní důvody, kterými je obhajují (tak např. i „titul papežské donace“), přičemž je odmítá právě za použití přirozeného práva nebo i práva národů, které s ním úzce souvisí (viz i název osmé hlavy „Podle

práva národů je obchod svobodný pro všechny lidi kdekoli“), přičemž nemalou roli pro podporu jeho závěrů sehraává i právo římské, jež Grotius taktéž brilantně ovládal. Nechybí přitom ani citace z pramenů literární či filozofické povahy zejména z údobí antiky (už pro význam starobylosti konkrétního tvrzení), ale nejen z nich.

Za velmi cenné konečně považují, že Marek nás na konci své předmluvy informuje i o reakci na Grotiovo dílo, a tak i dalším vývoji celé polemiky (s. 22–26), jakož i fakt, že na závěr knihy zařadil přehled Grotiem ve spise použitých právních autorit, včetně stručného „medailónku“ těchto jednotlivých výrazných osobností právní vědy (s. 102–105). V ediční poznámce se konečně i dozvídáme, proč se při překladu názvu díla rozhodl pro použití s ohledem na dosavadní tradici možná poněkud nezvyklého plurálu proti originálnímu singuláru. Píše-li pak tamtéž (s. 27), že jeho překlad Grotiova díla „je prvním překladem do češtiny, a zřejmě vůbec prvním překladem do jazyka národa, který nemá moře“, podtrhuje to jen záslužnost tohoto nakladatelského počínu Karolina, o němž jsme hovořili již v samotném úvodu této recenze.

Radim Seltenreich

doi: 10.14712/2464689X.2024.23